

POESIA, MEMÒRIA I BITÀCOLA FILOSÒFICA. DUES PRÀCTIQUES I UNA PROPOSTA

J. Alfons Garrigós Baeza

Professor de filosofia a l'Institut Manuel Blancafort (La Garriga, Barcelona)

Voldria exposar breument dues pràctiques amb les qual he començat les classes de filosofia al Batxillerat els darrers deu o dotze anys. Crec que poden servir també a l'ESO, amb l'adaptació pertinent. Tanmateix abans de res, voldria referir-me breument als mestres que les van inspirar i explicar una anècdota.

Molts de nosaltres vam tenir la sort d'escoltar i estudiar amb en José Maria Valverde i l' Agustín Garcia Calvo. Poetes, crítics, articulistes, assagistes, filòsofs i professors ... Seria difícil classificar-los. Eren homes de lletres, en el sentit més ampli. Tots dos coincidien en el seu interès per les arts del llenguatge i en una visió que agermanava el pensament amb la parla i, en un altre pla, amb l' escriptura. També coincidien en veure la poesia com un dels llocs privilegiats del pensament. I amb la poesia, valoraven la memorització i la recitació de poemes. No per casualitat, tots dos admiraven les sentències i aforismes d'un dels apòcrifs d'Antonio Machado, Juan de Mairena, aquell professor de Gimnàstica que parlava de lògica, poesia i metafísica amb els alumnes que volien, fora de l'horari escolar. Mairena deia que els grans filòsofs eren grans poetes. Per això, en ells trobem grans metàfores: el riu d' Heràclit, l'esfera de Parmènides, la caverna de Plató o el colom de Kant, per posar-ne alguns exemples. El que vaig a dir, en bona part ve d'aquí però començaré per l'anècdota.

Tots sabem com costa començar una classe. A primera hora, els alumnes estan adormits, o bé arriben tard. Si la jornada ja ha començat, pot ser que arriben esverats o cansats, del pati o de la classe anterior. La cosa és com aconseguir un clima que permeti escoltar, reflexionar, argumentar durant la sessió... Com començar a aplegar-nos en la comunitat de recerca de la qual parla M. Lipman. Evidentment, l'activitat és decisiva. Hauria de ser l'activitat mateixa qui ens porti a l'ambient que volem, sense que el professor hagi d' aixecar el to de veu, cridar l'atenció o, encara menys, disgustar-se.

Jo havia freqüentat el monestir de Poblet i havia acudit a l'ofici monàstic. Una de les coses que em sorprenia era la manera com començava. Quan era l'hora, qui feia de superior donava un colpet al seient i tots els presents començaven a dir l'himne o el salm que tocaven de memòria. Qui feia tard, s'incorporava. Aquell murmurí rítmic era, a més a més, una mena de bàlsam que demostrava el que Valverde anomenava poder hipnòtic de la poesia. A sobre, els monjos recitaven els seus himnes com ho feien els grecs a la lírica i al teatre: en semicors i amb corifeu.

Tot plegat em va fer pensar si no es podria començar d'una manera semblant les sessions. Evidentment, no ho faria amb textos bíblics sinó amb poemes que vinguessin al cas. Calia fer-ne una tria i pensar de quina manera podíem anar aprenent, els alumnes i jo, aquells versos, recitant-los junts durant els primers minuts de la classe. Afortunadament, sóc de la generació que encara aprenia versos de memòria i quan venien visites a casa, els pares ens els feien dir.

El que ve és molt senzill: un breu repertori de poemes amb ressonàncies filosòfiques. Per exemple, els inicis de *La Ilíada* i de *L'Odisea*, alguns fragments de Píndar, l'himne sobre l'home de *l'Antígona* de Sòfocles, *Amante sin reposo* de Quevedo... tots aquests per a la cosmovisió grega i els presocràtics; *l'Oda a Salinas* de Fray Luis de León, per a Plató; *La cançó de la bona gent* de Brecht per a l' ètica aristotèlica; l'inici de la *Divina Comèdia* per als medievals; el monòleg de Segismundo a *La vida es sueño* de Calderón; un fragment de *Romeu i Julieta* per a Locke; un fragment de Goethe per a Kant; *l'Excelsior* de J. Maragall per a Nietzsche ... i algun altre que me'n descuido.

I una pauta senzilla, segons la qual anem aprenent a poc a poc els versos, amb repeticions i silencis intercalats, dient-los junts, passi el que passi... entri qui entri ... mentre els alumnes seuen a la taula, s'acaben l'entrepà o treuen la llibreta...

La cosa pot semblar anacrònica. Jo crec que més aviat és atemporal i el fet és que sempre hi ha alguns alumnes que s'hi apunten i la resta s'hi va afegint.

Quan ja ens hem concentrat dient el poema, el podem comentar i relacionar-lo amb el tema o l'autor que estem treballant. Si convé, el copiem a la llibreta, o el repassem per parelles, o el diem tots junts drets, amb la posició que, de forma simpàtica, hem anomenat "homèrica", drets i mirant al davant com una escultura arcaica. A vegades, fem un joc amb el poema: jo dic l' inici de cada vers i un alumne l'acaba; o els proposo que en facin un exercici plàstic o un video clip com a exercici del trimestre. El fet és que sense adonar-nos-en i d'una forma una mica lúdica, els hem fet nostres, aquells versos, i es converteixen en referents comuns, que surten en mig d'una explicació, en mig d'una composició escrita o en mig d'una excursió.

No em vull estendre més en aquesta part. Com a conclusió diria, que la memorització, tan rebutjada, segurament amb raó, en l'ensenyament, té el seu lloc a l'escola i pot ser el primer pas per a la formació del bon gust, per al pensament i per a la conversa. Potser tenia part de raó aquell personatge de John Ford quan deia que la qualitat d'un home es mesura per les cançons que pot recordar.

L'altra pràctica l'hem anomenada la bitàcola filosòfica i és encara més senzilla. Consisteix en començar la classe escoltant la reflexió escrita que un alumne ha fet sobre un problema filosòfic, relacionat amb el tema o l'autor que treballem. L'alumne ha escrit a mà la seva composició en un quadern que va passant d'alumne en alumne. Tot i no haver-li donat mai un valor acadèmic, molts pocs alumnes han faltat al compromís. Més aviat s'esforcen perquè aquella reflexió estigui ordenada,

sigui correcta i soni bé.

Del quadern de bitàcola destacaria només tres coses: és interessant el silenci que es fa per escoltar el company; és convenient donar una pauta perquè l'exercici sigui ordenat, personal i complet; és bo tenir un llistat de qüestions, similars a les que apareixen a la pregunta nº 5 de les PAU ("¿Esteu d'acord amb aquest autor quan diu ...?") i que mostren l'actualitat dels autors, dels temes o dels corrents que treballem.

Voldria acabar amb una proposta. Els companys que practiquen l'ensenyament de la filosofia segons el mètode de M. Lipman insisteixen en què és bo relacionar la filosofia amb altres disciplines. I en els seus materials hi ha molta feina feta del que vaig a dir. Però podria haver-hi un grup de treball, físic o virtual, que anés recopilant poemes filosòfics, pintures filosòfiques i preguntes que servissin per a una bitàcola filosòfica i que mostressin l'actualitat dels autors que apareixen al temari? Una antologia de poesia filosòfica, una pinacoteca filosòfica, un repertori de qüestions filosòfiques serien excel·lents referents per fer present la filosofia al centre, a la localitat (per exemple el Dia mundial de la Filosofia), o si més no per practicar-la a l'aula. Moltes gràcies